

TYPES OF TENOR IN DISCOURSE LINGUISTICS

Khayriniso Matnazarova

Faculty of Foreign Philology

Doctoral student of the Department of Romano-Germanic Philology

Urganch State University

0000-0003-3573-4074

xayrinisomatnazarova@gmail.com

Abstract: *This article describes the various types of discourse tenor in discourse linguistics. The segmentation of the discourse into subordinate, peer, and superior tenors has been specifically examined. Both oral and written discourse are highly intelligible when it comes to the various types of discourse tenor.*

Keywords: *Tenor, discourse, field, mode, superior, peer, subordinate, dialogic discourse;*

DISKURS TILSHUNOSLIGI TENORI TURLARI

Xayriniso Matnazarova

UrDU Xorijiy filologiya fakulteti

Roman-german filologiyasi kafedrasida doktoranti

0000-0003-3573-4074

xayrinisomatnazarova@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada diskurs tilshunosligida diskurs tenori turlari haqida ma'lumot berilgan. Xususan, diskursning hukmron, hamroh va tobe tenorga bo'linishi o'rganilgan. Diskurs tenor turlari, og'zaki va yozma diskursda birdek suhbatning tushunarli yetib borishida asosiy rol o'ynaydi.*

Kalit so'zlar: *Tenor, diskurs, maydon, uslub, hukmron, hamroh, tobe, dialogik diskurs;*

Kirish O'zbek tilida biron bir suhbat jarayonida diskurs tenori qo'llaniladi va ingliz va o'zbek tillarida ko'p jihatdan farqlanmaydi. Chunki diskurs tenori kontekstdan hamda uslubdan kelib chiqib qo'llaniladi. Aynan badiiy adabiyotdagi ya'ni epik asarlardagi diskurs tenorlarni o'rganish, ilmiy tadqiqot ishimizning bir bo'lagi hisoblanadi. "Dialogik diskurs tenorining milliy madaniy xususiyatlari"(U.Shekspir komediyalarining o'zbek tilidagi tarjimasida), ushbu izlanish mavzusi orqali biz tenor tushunchasi oydinlik kiritib, diskurs tilshunosligi, dialogik diskurs va asosan, diskurs tenorining uchta turi-*Superior, peer, subordinate*- ya'ni hukmron, hamroh, tobe turlarini aniqlab o'zbek va

ingliz tillarida qiyosiy tahlil qilamiz. Diskursda tenor, asosan jumlaning tinglovchiga qanday qilib yetkazib berishni anglatadi, diskurs maydonini suhbat mavzusini aniqlaydi, uslub bo'lsa diskurs jarayonining og'zaki yoki yozma tarzda ekanligini ko'rsatadi. Diskurs tenorini bilish undan foydalanish, tinglovchiga ma'noni to'la tushunib olish uchun yordam beradi. Diskurs tilshunosligi borasida ko'pchilik jahon olimlari yuzlab kitoblarda o'z izlanishlarini yozib qoldirganlar.

Adabiyotlar tahlili T.V.Deyk, M.Halliday, D.Shiffrin, M.Grigory, S.Karol[1] D.Haymes, T.A.Deyk va B.Paltrij, diskurs tilshunosligi otasi nomini olgan N.Ferclog [2] boshqalar diskursni ijtimoiy tilning kontekstdagi turli xil ifodasi deb o'rganishgan

Tadqiqot metodologiyasi Biz foydalanadigan jumlar nima bo'lishidan qat'iy nazar, va biz foydalanadigan narsalar nima bo'lishidan qat'i nazar tilni tushuntirishga kirishishdir, unda strukturaning barcha jihatlari birlashadi haqiqiy vaziyatlarda monologlar yoki suhbatlar hosil bo'lishi kuzatiladi. Barcha yo'llar diagrammada ko'rsatilganidek, diskursga olib keladi. Bu yerda aytilgan gap, keng ma'noda, diskurs tenori bilan bir qatorda yozma ravishda qo'llaniladi. Ba'zi matn termini xuddi shunday keng qo'llashni va matn tilshunosligidan bahslashib, boshqalari diskurs tenori tahlilini gapirishi aslida esa maqsad bir xil bo'lib bunda individual so'zlar va jumalarni tahlil qilishdan qochib, monolog va dialogning haqiqatiga va har qanday usulda diskursga o'tish edi.

Monologik diskurs va suhbatni farqlash biz yuqorida ko'rgan narsalardan farqli ravishda turli xil klassifikatsiyani taqdim etadi. Monolog boshchiligida biz ma'ruzalar, diskurslar, sharhlar, va'z va huquqiy taqdimotlar kabi turlarni o'z ichiga olamiz. Dialog yoki muloqot deganda biz *suhbatlar, kengashlar, telefondagi suhbat, muloqot matni va kundalik suhbatlar* kabi turlarni topamiz. Har bir suhbatdoshning izohli iboralaridan foydalanishi qiziqarli fikrlarni keltirib chiqaradi. O'zingiz bilgan narsalar, sizning fikringizdan ko'ra nozikroqdir, shu sababdan muloqotda hammasini oshkor qilmaysiz lekin bu siz

aytgan fikrga ya'ni diskurs matnida o'z aksini topadi. Ayni biz izlanish olib borayotgan, diskurs tenori shu o'rinda, matnni lisoniy va nolisoniy vositalardan foydalanilgan holda, yetkazilishi zarur bo'lgan jumlaning to'g'ri va tushunarli bo'lishiga ko'maklashadi. Tilning ikki jihati - og'zaki va yozma uslub bir-biriga bog'langan bo'lib, og'zaki nutq yozma matnning manbasi hisoblanadi.[3]

Qanday omillar diskursni shakllantirishga yordam beradi? Eng muhimi, ishtirokchilar soni va ular o'rtasida mavjud bo'lgan munosabatlar deb javob bergan bo'lardik. Diskurs maydoni, tenori va uslubi asosiy ro'l o'ynaydi. Bu, masalan, interaktivlikning rasmiyatchilik darajasini, shuningdek manzillar va ta'qiqlangan so'zlarini ishlatish kabi ko'plab o'ziga xos xususiyatlarni ta'minlaydi. Suhbatlarning xususiyatlari ham psixologik va ta'limiy jihatdan shakllantiriladigan omillardan biridir. Ruhiiy omillarning boshlig'i - bizni o'z ichiga olgan shaxs, shaxsiylik va yoqtirish yoki yoqtirmaslik kabi tushunchalar. Misol uchun, ba'zi e-pochta xabarchilari yangi punktuatsiya, kapitalizatsiya va matn terish ishlarida yangi belgilardan foydalanishga intilmoqdalar, boshqalar esa Devid Krystsning "Til sinopsisi" konvensiyasiga qat'iy rioya qilishadi. Veb-dizayn uchun shrift tanlashda estetik omillar ham muhimdir. O'qitish omillari orasida biz o'qimishli bo'lgan o'quv materiallari va o'qituvchilardan, xususan, ularning preskriptivizm darajasidan (bu kabi g'amxo'rlik qiladigan yoki g'amxo'rlik qilmaydigan darajada) o'zlashtiradigan nuqtai nazarni o'z ichiga olgan til haqida ta'lim beramiz) Diskursdagi tilni kiyim bilan taqqoslash diskurs tushunchasini tushunishga yordam beradi. Agar bizning garderobimizda bir qancha kiyim-kechak variantlari mavjud bo'lsa, biz mavjud o'zimiz qatnashayotgan ijtimoiy sharoitlarga mos keladigan kiyim tanlashimiz kerak. Shunga o'xshab, bizning miyamizda turli xil lingvistik variantlarga ega bo'lsak, biz o'zimizga tegishli bo'lgan ijtimoiy sharoitlarga mos keladigan munosib tilni (ya'ni tillarni, dialektlarni, matnni va uslublarini) tanlash imkoniyatiga egamiz

Tahlil va natijalar: Diskurs tenorini yaqindan o'rganadigan bo'lsak, tenor -shaxslararo munosabat yaqinligini, rasmiy va norasmiy munosabatni

o'rganadi, diskurs maydoni qanday g'oyani, ya'ni diskursning qanday mavzuda suhbat ketayotganligini o'rgansa, diskurs uslubi nutq yoki matnni og'zaki yoki yozma ekanligini aniqlaydi. Taniqli tilshunos olim Maykl Hallidey [4]o'zining tizimli funksional tilshunosligi doirasida diskurs tenorini o'rganishga katta hissa qo'shgan. U til tanlash ijtimoiy rollarni, munosabatlarni va muloqotdagi kuch dinamikasini qanday aks ettirishini o'rganib chiqdi. Uning asosiy tadqiqotlaridan ba'zilari maydon va uslub bilan birga tenor aspektlarini o'z ichiga olgan "registr" tushunchasini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. Hallidey, shuningdek, diskurs shakllarini shakllantirishda kontekstning rolini va ijtimoiy ma'nolar va o'ziga xosliklarni muhokama qilish uchun tildan foydalanish usullarini ko'rib chiqdi. Uning ishi diskurs tahlili va sotsiolingvistikaga doimiy ta'sir ko'rsatdi.

Xulosa. Diskurs tilshunosligi zamonaviy tilshunosligi bo'limlaridan bo'lib, hozirda ko'p izlanishlar olib borilgan va olimlar haliyam bu sohada lingvistik izlanishlar olib borilmoqda. Dialogik diskurs tenori ham aynan izlanish talab qilgan mavzulardan hisoblanadi.

Adabiyotlar

1. M.Gregory, S.Carroll Language and Situation–1st edition–London Routledge–1978 –p.3
2. N.Fairclough “Analysing Discourse:Textual Analysis for social research” London Routledge–2003 –p.3-18
3. Raupova, L. R., & Kholmurodova, M. I. (2020). Dialogical discourse as an environment in which a polypredictive unit is implemented. ISJ Theoretical & Applied Science, 03 (83), 451-457.
4. M.A.Halliday. Halliday's introduction functional grammar
5. A.Pardayev. Diskurs haqida ayrim mulohazalar